

Shpendim Maksuti, PhD <sup>1</sup>

UDC

342.7: 342.565.2.037 (497.7)

**GJYQËSIA KUSHTETUESE DHE MBROJTJA E TË DREJTAVE  
DHE LIRIVE TË NJERIUT**

**УСТАВНОТО СУДСТВО И ЗАШТИТА НА ЧОВЕКОВИТЕ  
ПРАВА И СЛОБОДИ**

**CONSTITUTIONAL JUDICIARY AND PROTECTION OF  
HUMAN RIGHTS AND FREEDOMS**

**Abstrakt**

When it comes to legal means and legal mechanisms for protection of human rights and freedoms, a special place has the constitutional judiciary. Of course, this is a special legal mechanism that protects the rights and freedoms of citizens in cases when these rights and freedoms are violated, blackmailed or, in other words, they are not exercised. Constitutional court protection, as will be seen in further statements, is provided today in a number of countries. However, within the specific countries there is a difference in terms of the number of rights and freedoms that protection is exercised, that is, it is protected through the constitutional judiciary. When it comes to the constitutional judiciary, here, and in the first place, the constitutional courts are considered as separate and independent state bodies that exercise their competence in accordance with the constitutional provisions of the country as the highest legal act. The same rule applies to the constitutional judiciary of the Republic of Macedonia.

Constitutional and legal protection, without any doubt, contains in itself a whole complex of questions from which, and the answers

---

<sup>1</sup> D-r [pendim Maksuti doktoriran na Univerzitetot Kiril i Metodij - Skopje, Praven Fakultet, Justinijan Prvi, 2017

given to them depend on and encircles the issues of the legal protection of human rights and freedoms in front of this known and important legal mechanism. In the complex of issues, and they are numerous, in the first place we should focus on the important principles on which the constitutional court protection of human rights and freedoms is based, rests and is realized. In this context one should look at and review the historical development of the institution - a constitutional judiciary in our country and in comparative law, comparative judicial protection and a central theme. But, as a separate area, the judicial protection of human rights and freedoms in the Republic of Macedonia should be appreciated. Accordingly, this paper analyzes and investigates the comparative constitutional judiciary of certain countries for the protection of human rights and freedoms in front of the concrete constitutional courts or other bodies of jurisdiction of the constitutional judiciary. In particular, the comparative constitutional judiciary, which has a greater tradition and a developed mechanism in the protection of the rights and freedoms of every person and citizen, should be emphasized in particular. But, as I have emphasized, due to the importance of constitutional judicial protection of human rights in our country, in the work of the constitutional judiciary in the Republic of Macedonia, from the point of view of specific topics, I am especially reserved.

What is common to the institutions of a country that are responsible for the protection of human rights and freedoms relates to several important principles, more precisely the principles on which the whole institution rests and develops - the constitutional judicial protection of human rights and freedoms.

**Важните начела (принципи) на кои се засновува уставната судската заштита на човековите права и слободи**

Од начелата кој се фактички принципи на кој се засновува уставно судската заштита, во овој осврт ќе бидат подвлечени начелото кој се однесува на владеењето на правото, правната држава, уставноста, законитост и некои од поважните начела на законитоста во Република Македонија.

**1. Владеењето на правото**

Владеењето на правото претставува важен принцип во секоја правна држава. Под поимот владеење на правото се подразбира состојба кога сите акти на државните органи и другите институции

бидат во согласност со прописите поточно со правните норми содржани во највисокиот правен акт на земјата како што е Уставот. Од другата страна, од поимот владеење на правото произлегува и една значајна обврска на сите државни органи како органи на власта и на поединците. Имено се подразбира подведување на нив и нивните постапки под Уставот, уставните одредби и законите на земјата. Основната обврска на државните органи на власта и на поединците посебно на лицата кој вршат јавни овластувања и одговорности да го почитуваат Уставот, уставните определби и сето тоа што се нарекува објективно право на земјата. Со нивното почитување се почитува и правниот поредок на земјата.<sup>2</sup>

Во Република Македонија, а кога станува збор за владеењето на правото, во Уставот е подвлечено и ова начело се санкционира како едно од темелните вредности на уставниот поредок на Републиката.<sup>3</sup> Како поим владеењето на правото прв го употребил во современа смисла познатиот мислител Алберт Дајси. Познати се неговите мисли кога се осврнува на владеењето на правото и со право подвлекува дека “Суверенитетот на Парламентот е форма, а владеењето на правото е содржаната на модерниот британски Устав”.<sup>4</sup> Во својата содржина, владеењето на правото фактички се засновува врз слободата на човекот самостојно да ги развива сопствените способности. Тоа нешто му овозможува самото право и правниот поредок на земјата. Владеењето на правото ги содржи и важните постулати. Од нив ги издвојуваме: прво, примарното значење на човековите права и слободи кои се од неприкосновен карактер. Преку владеењето на правото се остварува и една важна вредност, а имено, се ограничува државната власт. Вршењето на власта од страна на државата и нејзините органи фактички и правно се наоѓа под постојана судска контрола. Тоа од друга страна значи дека преку правото и правните принципи се утврдуваат и границите на државната власт. Во своето битие владеењето на правото содржи и еден посебен атрибут, посебен епитет. Станува збор за поделба на власта на законодавна, извршна и судска. Со

---

<sup>2</sup> За изложеното стојалиште, Проф д-р Саво Климоски, Политиката и институциите, “Просветно дело”, Скопје, 2000 година, стр. 147.

<sup>3</sup> За изложеното одредбите од член 8 од Уставот на Република Македонија.

<sup>4</sup> За стојалиштето на познатиот мислител Алберт Дајси во неговото дело, *The law of the Constitution*, 3<sup>rd</sup> Edition, London, 1889, p.303.

поделбата на власта се оневозможува власта да биде концентрирана во рацете на еден човек или во еден орган на државата. На тој начин се спречува секаква монополска власт која, како што не учи политичката историја, во оние земји во кои не постои поделба на власта, истата се претвора во тиранија.

Во контекстот на поделбата на власта, владеењето на правото го содржи важниот принцип кој се однесува на судството. Судството треба да биде независно и непристрасно. Тоа треба да биде независна од другите две власти, поточно, од законодавната и извршната власт. Во остварувањето на судската власт судовите треба да ги донесат своите одлуки само врз основа на позитивното право. И во нашиот правен поредок поточно во Уставот на Република Македонија посебно е подвлечено дека судовите судат врз основа на Уставот, законите и меѓународните договори ратификувани во согласност со Уставот.<sup>5</sup>

Во тесна врска со владеењето на правото е и правната сигурност. Правната сигурност значи гарантирана процесна постапка во која со употребуваат конкретни правни средства и правни лекови за да можат граѓаните да ги остваруваат своите права во сите случаи кога истите не се остваруваат, се загрозуваат, поточно, станува збор за нивна повреда. Како што е правилно подвлечено во уставно правната наука, за владеењето на правото е потребно правните акти да ги имаат и важните атрибути кои се однесуваат на општост, одреденост, праведност и постојаност. По однос на општоста, правните акти треба да содржат општи апстрактни правила за однесување на луѓето. Одреденоста на правните акти означува познавање на правните акти пред нивното стапување во правна сила. Праведноста на правните акти е важно начело кое посебно се потенцира во современото право. Праведноста означува да се води сметка при донесувањето на правните акти, нивната содржина да одговара на природните права во смисла на учењето на школата на природното право. Значајна е и посебната одлика на правните акти. Станува збор за постојаноста на правните акти. Тоа во себе го содржи атрибутот и значи дека правните акти се донесуваат временски на неопределено време на важење.

---

<sup>5</sup> Јасни се определбите на нашиот Устав со чии одредби се уредува прашањето на основите (правните основи) на кои судовите ги засновуваат своите одлуки. За тоа, во решенијата содржани во членот 98 од Уставот на Република Македонија.

Овие се само некои од поважните атрибути на изложеното начело - владеење на правото. Во текот на натамошното излагање, во рамките на конкретните теми и прашања, ова начело на соодветен начин и на соодветно ниво, исто така ќе биде потенцирано и подвлечено.

## **2.Поимот на правната држава и неговото значење во заштитата на правата на човекот**

За остварувањето на човековите права и слободи, на мислење сум дека правната држава и нејзиното функционирање претставува важно начело. Начелото на правната држава, со други зборови, претставува и услов без кои не може да се замисли остварувањето и правната заштита на човековите права и слободи. Ова начело посебно доаѓа до израз кога човековите права и слободи се остваруваат во постапката пред уставните судови, како еден од важните механизми за оваа сфера на општествени односи. Историски гледано, поимот на правната држава посебно се развива во германската правна мисла во почетокот на 19-тиот век. Три мошне важни аспекти ги содржи самиот поим на правната држава. Тие се материјалниот, формалниот и социјалниот аспект односно критериум.

Гледано од аспект на материјалниот критериум поточно материјалниот аспект, правната држава како принцип, како начело, посебно води сметка за заштитата на човековите права и слободи. На заштитата на неговите слободи и права и дава приоритет во однос на државната власт. Во оваа смисла правната држава ги утврдува и ограничува правните граници на државната власт. Од друга страна обезбедува поволни услови, правно политички релевантни за развој на целото општество и во неговиот развој посебно ги штити личните слободи и права на човекот и граѓанинот.

Кога се анализира формалниот аспект на правната држава, атрибутите и на овој аспект се јасни. Начелото на правната држава ја санкционира уставноста и законитоста во земјата, во секоја земја која се декларира да биде правна. Од овој аспект и критериум посебно се вреднува начинот на остварувањето на уставноста и законитоста како важни категории во правната држава. Во практиката и во поголем број на случаи односно земји, кога се анализира формалниот аспект на правната држава произлегува дека формалниот аспект посебно го вреднува начинот на остварувањето на устав-

носта и законитоста во формално правна смисла, а не од критериумот на нивната материјална содржина. Како последица на тоа може да се случи правната држава да биде лишена од природно правната содржина на законите и на неприкосновениот карактер на човековите слободи и права. Како што правилно се наведува во науката, вакви појави се случуваат во првата половина на 20-тиот век, со појавата на фашизмот, како мошне штетна за човештвото.<sup>6</sup>

Покрај наведениот материјален и формален аспект, како посебен аспект на правната држава, како начело е и социјалниот аспект. Правната држава како важно начело, но и како институција настојува да ги остварува и функциите кои се однесуваат на помагањето на луѓето во заштитата на личноста и на материјалните добра. Посебна заложба се забележува во правната сигурност на луѓето во остварувањето на нивните интереси и потреби и создавање на еднакви шанси за социјална промоција на луѓето без исклучок. Во Република Македонија, социјалниот аспект во Република Македонија се огледува преку воведеното познато начело – социјална правда. Инаку, социјалниот аспект на правната држава во главно е одлика на одделни уставни и во одделни земји после Втората светска војна. Во Република Македонија ваквото начело – начелото на социјална правда како една од одликите на правната држава се воведува за прв пат во Уставот на Република Македонија од 1991 година. Пред Уставот од 1991 година, определбата на социјалната синтагма се забележува и се воведува и во Уставот на Баварија од 1946 година.

Кога се анализираат аспектите на правната држава, посебно материјалниот и формалниот аспект, во уставно правната наука со право се подвлекува дека во последната деценија од 20-тиот век повеќе се забележуваше развитокот на правната држава во формално правна смисла на зборот, а помалку како материјален поим. Тоа посебно се забележува во тенденциите државите своите функции да ги остваруваат на правен начин. Доминираше формалниот поим на уставност и законитост, а помалку се забележуваше присуството на материјалната содржина. Ова последното посебно од аспект и критериум на заштитата на слободата на човекот во општеството и проширувањето на листата (каталогот) на слободите и правата на човекот и граѓанинот и нивната соодветна и квалитетна

---

<sup>6</sup> И за овие прашања поконкретно во делото на Светомир Шкарик, Уставно право, цитирано дело, стр. 242.

гаранција. За соодветна и квалитетна заштита на човековите права од посебна важност и предност е уставно-судската заштита, како во правниот систем на Република Македонија, така и во споредбеното уставно судство.

### 3. Уставност

Во секоја современа држава уставноста претставува важен принцип. Принципот на уставноста подразбира постоењето на основните (уставните) општествени правила преку кои се обезбедуваат важни цели на државата. Од нив посебно се потенцира обезбедувањето на организацијата на власта и функционирањето на власта. Во овој контекст, без секое сомневање, преку уставноста како важен принцип се остварува (треба да се оствари) и правната заштита на човековите слободи и права.

Поимот на уставноста, како што може да се забележи од самиот назив, е поврзано со поимот на Уставот. Уставот на една земја, а станува збор за земјите кои имаат устав, е правен основ за уредувањето на односите во конкретното општество, во конкретна држава. Во политичко правната смисла се подвлекува дека тоа претставува и основна функција на секој устав.<sup>7</sup>

Спроведувањето на Уставот во животот значи и претпоставува сите нормативни акти што се донесуваат во рамките на една држава и од конкретните органи, спрема нивната надлежност, да бидат во согласност со него. Да бидат значи, во согласност со Уставот на земјата како највисок правен акт. Кога се анализира содржината на уставите, кога се анализира нормативниот дел на Уставот, неговите одредби ги содржат нормите кои се однесуваат на: Прво, Општествено политичкото уредување, Второ, Систем уредување на системот на власта, Трето, Заштита на основните права и слободи на човекот и граѓанинот.

Уставноста претставува единствен принцип. Но, иако е единствен принцип тој содржи конкретни аспекти. Има повеќе аспекти и од повеќе аспекти може да се анализира, да се цени, да се вреднува. Од аспектите важни се аспектите кои се однесуваат на политичкиот аспект и вториот аспект се однесува на правната смисла на уставноста. По однос на политичкиот аспект, поимот на уставноста ги содржи правилата под кои се подведува политичката

---

<sup>7</sup> Јасно е стојалиштето во нашата политичка и правна мисла. За тоа, во Политичка Енциклопедија, "Просвета", Белград, 1975 година, стр. 1124.

власт. Таа се врши и остварува во рамките на уставот и уставните одредби. Со други зборови речено, власта се остварува и се заснова врз објективните критериуми кои се утврдуваат во правната регулатива на секоја земја. Од аспект на правната смисла на уставноста, белезите се познати. Во правна смисла под поимот на уставноста се подразбира потребата актите, впрочем сите правни акти кои ги донесуваат конкретните државни органи, истите да бидат во согласност со уставот на земјата.

Врз основа на изложеното јасно се подвлекува дека уставноста е во тесна врска со владеењето на правото и на правната држава. Од друга страна уставноста и законитоста претставуваат и една неразделна целина од аспект на нивната функција во владеењето на правото во поширока смисла на зборот. Ова претставува таканаречена теоретска функција на уставноста и законитоста. Во правната наука и во политичката мисла, меѓутоа, уставноста и законитоста се изучуваат и како одделни поими. Ова се прави посебно од аспект на структурата на државните органи во правниот поредок на земјата. Од овој аспект и критериум произлегува и практичката функција на поимот на уставноста и законитоста.

Кога се анализираат изложените аспекти на уставноста, и тоа како политичкиот аспект така и правниот аспект односно уставноста во правна смисла, во уставно правната наука истите аспекти се елаборираат и со поимите на: материјалниот поим на уставноста и формалниот поим на уставноста.

Материјалниот поим на уставноста содржи повеќе елементи. Од елементите кои ги содржи овој поим на уставноста важно е да се забележат елементите кои се однесуваат на согласноста на содржината на законите и подзаконските акти со содржината на Уставот. Важен елемент е обезбедувањето на кохерентен правен систем како и согласноста на сите дејствија што ги превземаат државните органи, се разбира, и другите функционери кои вршат јавни овластувања тие треба да бидат во духот и во согласност со Уставот. Од наведените елементи посебно се потенцира и уставната гаранција на човековите права и слободи. Со нивната гаранција и нивната правна заштита се обезбедува еден цврст правен режим, кој претставува едно од значајните вредности на материјалниот поим на уставноста.

Формалниот поим на уставноста ги содржи елементите кои се однесуваат на хиерархиската подреденост на сите закони и



подзаконски акти со највисокиот правен акт кој се нарекува устав. Во формалниот поим се нагласува и елементот по однос на самата форма, а имено, да постои согласност на формата на законите и подзаконските акти предвидена во самиот устав. Во таа смисла се забележува и значајната компонента која се однесува на определбата на субјектите и нивната надлежност во донесувањето на законите и подзаконските акти. На формалниот поим на уставноста се додава и еден важен елемент. Станува збор за влегувањето во правна сила на законите и подзаконските акти. За една ваква определба јасни се одредбите на уставот на секоја земја. За ваквата определба се определува и Уставот на Република Македонија.

Врз основа на изложените важни начела, атрибути и елементи на уставноста, како важно општествена категорија, во Република Македонија и нејзиниот Устав, наведените начела правно се уредени и претставуваат квалитативно нов и важен режим во почитувањето на уставноста и законитоста.

Изложените начела се изложуваат во потребен обем во овој труд. Тие се фундаментални начела без кои не може да се замисли уставно-судската заштита на човековите права во нашата земја и во споредбените системи.

#### **4. Уставноста важно начело на уставниот поредок на Република Македонија**

Уставот на Република Македонија од 1991 година содржи значајни начела со кои се уредува и се гарантира уставноста како важна категорија и институција во правниот поредок. Начелата на уставноста во Републикава ги содржат следните принципи.

Еден од принципите, мошне важен, е принципот на супрематијата на Уставот. Уставот на Републиката, впрочем како што е случај и со уставите во другите демократски земји, претставува највисок правен акт. Уставот е правно супериорен по однос на законите и другите подзаконски акти. Супериорноста на Уставот произлегува од материјалните и формалните елементи на уставноста, поточно, на самиот Устав. Уставот го допира животот на секој граѓанин и ги утврдува односите на државните органи и односите во државното односно на општественото уредување. Истиот претставува појдовна основа но и рамка за сите други прописи. Уставот треба да го почитуваат и мора да го почитуваат

сите како државните органи така и поединците. Тој допира и го допира животот на секој граѓанин.

Гледано од формално правните елементи на Уставот, истите се значајни и мошне јасни. Уставот претставува основен извор на овластувањата на државните органи. Сите правни акти, непосредно или посредно, извираат од Уставот. Од друга страна, и тоа е важно да се нагласи и во рамките на начелата на уставноста во Република Македонија, сите подзаконски акти и други општи акти кои ги донесуваат државните органи и другите со устав односно со закон овластени субјекти, треба да бидат во согласност со самиот Устав.

Значајна е статусната уставност, како начело на уставниот поредок на земјата. Во битието на ова начело се содржани неколку важни компоненти. Тие се однесуваат на правната положба (правниот статус) на органите на државната власт. Важна компонента е и ограничувањето на државната власт во границите на правото. Институционална уставност посебно се нагласува во рамките на статусната уставност. Истата означува нејзиното втемелување во Уставот.

Во тесна врска со Уставот судската заштита на човековите права и слободи во Република Македонија кои се елаборираат во овој труд е и начелото на уставноста кое се однесува на нејзината гаранција. Уставноста се гарантира . Во Република Македонија уставноста се гарантира преку востановување на посебен орган. Станува збор за Уставниот суд на Република Македонија. Уставниот суд на Република Македонија е посебен државен орган кој на прво место, покрај конкретните надлежности што ги има спрема Уставот на Републиката, основната должност која произлегува од неговата надлежност, е заштита на уставноста и законитоста. Тоа претставува и едно од основните функции во рамките на правниот поредок на земјата. Според тоа гарантираната уставност е важно начело.

Покрај наведените начела на уставноста на Република Македонија, и во овој осврт се подвлекува таканаречена цврстата уставност. Под поимот на цврстата уставност се подразбира определбата која постои во нашата уставно правна наука и политичка мисла дека Уставот на Републиката припаѓа на група на уставни кои во сложена постапка се менува. Но, не станува збор за апсолутна неможност за негово менување. И Уставот на Република Македонија се менува, но постапката е сложена. Измените и дополнувањето на Уставот се вршат во вид на уставни амандмани. Постапката за нивното донесување е потполно иста како што е и постапката

за донесување на самиот Устав. Самиот факт што Уставот на Република Македонија, донесен 1991 година, е се уште во правна сила, упатува на еден јасен правен, политички и логичен заклучок, дека Уставот на земјата припаѓа во групата на уставни кои се нарекуваат цврсти уставни.

Основните човекови права и слободи претставуваат уставна вредност на правниот поредок на земјата. Не случајно што човековите права и слободи се санкционираат како и едно од темелните вредности на уставниот поредок на Републиката.<sup>8</sup> Во нормативниот дел на Уставот, на човековите права и слободи им се обезбедува посебно место. Бројни се уставните одредби со кои се утврдуваат, уредуваат и се штитат основните човекови права и слободи станува збор за основните лични слободи и права; основните политички слободи и права; економските, социјалните слободи и права, правото на образование, културните права и другите права од целиот комплекс и каталог на човековите права и слободи кои се уредуваат и гарантираат и на ниво на меѓународното право. Како што е нагласено во рамките на конкретните теми, човековите права и слободи од аспект на нивната правна заштита пред Уставниот суд на Република Македонија посебно се елаборираат во овој труд. Тоа се прави во рамките на уставно-судската заштита на наведените основни слободи и основни права.

Од уставните начела, важно е и начелото на поделба на власта. Поделбата на власта, согласно определбите на Уставот, претставува и едно од темелните вредности на уставниот поредок. Државната власт во Република Македонија согласно уставните определби е поделена на законодавна, извршна и судска. Покрај допирните точки помеѓу властите, поделбата на власта има за цел да се обезбеди самостојно и независно функционирање на трите наведени власти. Се забранува мешањето во нивните надлежности или било каков притисок или влијание во остварувањето на функцијата на едната власт од страна на другата власт. Од трите наведени власти, со поделбата на власта, посебно се постигнува една важна цел. Имено, се постигнува и се обезбедува самостојно вршење на судската власт. Се обезбедува судската власт да биде

---

<sup>8</sup> За човековите права и слободи јасни се начелата содржани и во Уставот на Република Македонија. Наведеното начело се утврдува и се санкционира како темелна вредност на уставниот поредок на Република Македонија, со што јасно произлегува од одредбите на член 8 од Уставот.

независна и таа независност на судската власт и овозможува квалитетно, квантитетно и несметано да се остварува нејзината функција. Ова дотолку повеќе што судската власт во секоја земја, како што е случајот и во Република Македонија, претставува последна инстанца во која и пред која граѓаните ги остваруваат своите слободи и права во случаите предвидени со закон. Ова нешто кога станува збор за нивната повреда, загрозување или воопшто неосвртување. И за поделбата на власта стануваше збор во рамките на конкретни теми елаборирани во овој труд. Според тоа, поделбата на власта претставува, се цени и се подвлекува и се вреднува како важно начело на уставноста и на уставниот поредок на Република Македонија.

### **5. Законитост**

#### **Воопшто за законитоста како начело на современите правни системи**

Законитост, во буквална смисла на зборот, значи согласност на материјалните акти со сите правни акти кои на нив се однесуваат. Од друга страна, поимот на согласност ја содржи определбата на пониските акти и нивното усогласување со повисоките правни акти. Во уставно правната смисла, со право се подвлекува дека законитоста и под поимот на законитоста треба да се подразбере целосната согласност на актите и целосно почитување на позитивните прописи во нивното применување во практика.<sup>9</sup> Од изложеното стојалиште важно е да се нагласи и определбата на аглосаксонската теорија која под поимот на законитост ги смета определбите и атрибутите на самата постојаност и гаранција во законите на земјата.<sup>10</sup>

Од надворешната страна гледано, врз основа на изложеното јасно се забележува и една значајна компонента на законитоста. Имено законитоста значи усогласувањето на пониските правни прописи со повисоките правни прописи. Од друга страна, поимот на законитост ги опфаќа согласноста на материјалните акти со правните акти и во себе содржи едно важно обележје, обележјето се однесува на гаранцијата на демократските права на луѓето. Како

<sup>9</sup> И по наведеното прашање во делото на професор Светомир Шкарик, Споредбено и Македонско уставно право, "Матица", 2004 година, стр. 328.

<sup>10</sup> Поконкретно за англосаксонската теорија во Политичка Енциклопедија, цитирано дело, стр. 1160.

важна цел која треба да се постигне со законитоста е заштитата на уставниот систем и преку заштитата на уставниот систем на директен начин се влијае и во заштитата на самата демократија во земјата. Тоа нешто претставува и услов за остварување на човековите права и слободи. Тоа е определба и на современата правна мисла како и на политичката мисла.<sup>11</sup>

Изложените атрибути на законитоста и врз основа на нив јасно произлегуваат разликите и дистинкцијата помеѓу појавите кои се законити односно појавите кои не се во согласност со законите на земјата како позитивно право. Законити се сметаат сите акти кои во материјална и правна смисла се во согласност со позитивното право. Обратно од тоа, како незаконити се сметаат оние постапки, однесувања и акти кои се во спротивност со позитивното право. Определбата на позитивното право е јасно. Незаконитите акти треба да се отфрлуваат од правниот поредок. По однос на прашањето на што се должи незаконитото постапување, одговорите во главно се исти и неспорни. Во одделни случаи постапувањето или донесените акти кој не се во согласност со законот може да бидат последица од недоволното познавање односно од незнаењето. Во одделни случаи, за жал често, незаконитото постапување и однесување може да биде резултат на конкретна намера. Во правната наука се подвлекува, често пати и појавата на таканаречената „добронамерна незаконитост“. Добронамерната незаконитост е онаа незаконитост која е резултат на постапување и однесување на конкретен државен орган. Конкретниот државен орган и во конкретни случаи и ситуации тоа го прави. Поточно незаконитото се однесува со желба и намера да се „поправи правниот поредок“. Смета дека во одделни виши акти има одредби кои не се добри. Таквите одредби не ги применуваат затоа што ги сметаат како лоши за правниот поредок. Ваквото, постапување органите го сметат и го ценат дека е во интерес односно дека е во полза на општеството. Ваквите појави се несвојствени во правниот поредок на земјата. Правната мисла и политичката мисла се јасни, ригорозни и категорични кога се залагаат и ја даваат оценката дека сите видови на незаконитости се опасни за општеството. Затоа, со право се нагласува, секој учесник во правниот поредок треба законито да работи и законито да се однесува.

---

<sup>11</sup> Поконкретно во Правни лексикон, Белград, 1979 година, стр. 506.

Законитоста посебно доаѓа до израз и посебно треба да се почитува од страна на државните органи и поедините функционери кои согласно своите надлежности и одговорности донесуваат поединечни акти. Посебно се нагласува улогата, обврската и одговорноста на судските органи и на управните органи и нивната постапка, нивното однесување и донесувањето на правните акти. Сите тие треба да бидат законити. Треба да се држат на законите и на другите извори на правото кои ги применуваат во остварувањето на нивната надлежност. Од една ваква изложена определба, не случајно и во Уставот на Република Македонија, кога станува збор за судовите и остварувањето на судската власт, се подвлекува дека судовите, како што беше погоре нагласено, судат и своите одлуки ги донесуваат и ги засновуваат на Устав, на закон и меѓународни ратификувани договори.

Ценејќи ја законитоста како важна институција и правна категорија, во неа и нејзиното битие посебно се подвлекува и обврската на почитување на актите од страна на вооружените државни органи, поточно, војската и полицијата. Ова посебно од причини што наведените органи непосредно применуваат сила. Во случај на злоупотреба на овластувањето или пречекорување на нивните овластувања се разбира дека нивните материјални акти, однесување и постапување ќе бидат незаконити. Со незаконитото постапување се повредуваат, во еден конкретен случај, конкретните човекови права и слободи кои ги гарантира Уставот на Републиката како највисок правен акт. При една ваква состојба на работите, не случајно се подвлекува во правото и правната мисла, а тоа е и одлика на законитоста дека актите и другите правни прописи кои ги применуваат вооружените државни органи се донесуваат во една конкретна постапка и ги донесуваат други органи на власта.

Важни се критериумите врз основа на кои се цени еден конкретен акт како законит односно незаконит. Критериумите се однесуваат на формата и на содржината на конкретните акти. Поаѓајќи од наведените критериуми законитоста може да биде формална законитост односно формална незаконитост, од другата страна, законитоста може да биде материјална односно нематеријална незаконитост. Формалната незаконитост постои во случаите кога актот на пример требало да биде донесен во писмена форма, а истиот не е донесен во онаа форма и од оној орган како што е

предвидено со позитивното право. Материјална незаконитост на актот претставува онаа група на случаи кога, на пример, се забранува да се заклучи конкретен вид, конкретна врста на договор, а он сепак се заклучува. Зборуваме дека во овој случај содржински постои таканаречена материјална незаконитост на актот.

Ценејќи ја важноста на начелото на законитоста, во правната мисла се подвлекува да законитоста претставува правно релевантна и политичка значајна категорија во секое општество. Законитоста претставува услов за постоењето на правната држава. Претставува услов за функционирање на правниот поредок на секоја конкретна земја. Она што е важно за темата која се елаборира, законитоста претставува услов и претпоставка за гаранција и заштита на човековите права и слободи.<sup>12</sup> Во тоа заштита влегува и уставно-судската заштита.

При фактот дека во секоја земја ги имаме таканаречените обичните закони, од едната страна, од другата страна ги имаме и важните системски закони, а го имаме и основниот правен акт и највисокиот кој се нарекува устав, законитоста во смисла на наведеното начело значи и целосната согласност на „обичните“ закони со другите „повисоки“ закони и најпосле со самиот Устав. Во сите случаи кога се анализира согласноста и усогласеноста на обичните закони со уставот тогаш и во таквите случаи се поставува прашањето на самата уставност. Уставност во смисла на согласноста на сите закони и правни акти со уставот на земјата. За посебните акценти и атрибути на уставноста стануваше збор и во досегашното излагање. Двете овие важни категории, правни категории, уставноста и законитоста претставуваат важни начела на секој правен систем и претставуваат начела за гаранција и остварување на демократските права и слободи на човекот и граѓанинот. Ова нешто независно пред која институција или орган се бара правната заштита.

## **6. Некои од поважните начела на законитоста во Република Македонија**

Во Република Македонија, законитоста како правна категорија, но и важно начело, се уредува и се остварува во рамките на правилата на законитоста кои ги содржи правната и политичката

<sup>12</sup> За значењето на законитоста и во делото на д-р Миодраг Јовичиќ: Закон и законитост, Белград, 1977 година, стр. 10-12; 29; 211; 274-278.

мисла. За начелата на законитоста во Република Македонија ги подвлекувам следните важни составни елементи.

Објавување на законите претставува мошне важен елемент на начело на законитоста. Претставува еден од претходните нужни услови и претпоставки за законитоста, за законито работење и постапување. За да се применуваат законите, истите треба да влегуваат во правна сила. Бидејќи секој пропис, па и законите, правните ефекти ги даваат од моментот кога влегуваат во правна сила. За влегувањето во правна сила, како претходен услов е и претставува законот треба да биде објавен во службениот гласник на Република Македонија. Во Република Македонија „службениот гласник“ во кое се објавуваат законите и другите прописи определени со Устав и закон се нарекува „Службен Весник на Република Македонија“. По правило, законите влегуваат во правна сила осмиот ден од нивното објавување во „Службен весник на РМ“. Во исклучителни случаи, од оправдани причини и кога тоа Собранието цени за потребно и основано, прописот донесен од страна на Собранието може да влегува во правна сила истиот ден од неговото објавување. Во одделни случаи може да се одлучи законот да се применува и да ги дава правните ефекти од еден друг клучен момент по влегувањето во правна сила. Тоа е период на чекање на законот - *vocatio legis*. Тоа се прави во случаите кога треба да се постигнуваат одредени цели како што се запознавање на граѓаните со содржината на законот или, од друга страна, кога треба од страна на државата и државните органи да се создаваат определени услови за практичната примена на законот.

Во тесна врска со законитоста односно начелото на законитоста во Република Македонија и објавувањето на законите е и институцијата - автентично толкување. Како што е познато во нашето право, и не само о нашето право, автентичното толкување го дава органот кој го донесува прописот. Во правниот систем на Република Македонија автентичното толкување на законите го дава Собранието на Република Македонија како единствен орган, определен и овластен со Уставот да ги донесува законите. Автентичното толкување претставува интегрален дел на објавениот закон. Во нашата правна мисла со право се подвлекува дека со автентичното толкување не се дополнува донесениот и објавениот закон. Од другата страна, автентичното толкување не претставува нов закон. Од изложените причини, при автентичното толкување



на конкретниот закон, истото треба да се примени од денот на донесениот и објавениот закон. Но ваквото правило треба да се примени само за новите случаи а не и за решените предмети.

Законската определба на казните дела и на казните, исто така претставува важно начело и важна компонента на законитоста, во секоја земја, а претставува важно начело и во Република Македонија. Кривично-правната одговорност е најстрог вид на одговорноста. Преку начелото на законитоста и неговото почитување се обезбедува да се примени еден важен принцип во правото, поточно, во кривично-правната наука и во кривично-правното законодавство. Посебно во кривично правното законодавство. Само со закон може да се предвиди дека конкретно дејствие превземено (сторено) од конкретно лице или лица претставува кривично дело. Начелото на законитоста задолжува дека како кривично дело може да се смета само она дело кое како казниво дело е предвидено и утврдено со Кривичниот законик или друг закон од областа на кривично-правната материја. По однос на казните, видот и висината, начелото на законитоста упатува на заклучок дека истите можат да бидат предвидени само со закон.

Поединечните акти и нивната законитост, претставуваат значајно начело. Услов за функционирање на правната држава, без секое сомневање, претставува и целосна усогласеност на поединечните акти кои се донесуваат во конкретна постапка, а по повод конкретно право, конкретен правен интерес на секој граѓанин, на секој субјект во правото. Правилото важи како за физичките лица така и за правните лица и поединечните акти кои се донесуваат од страна на со закон овластените органи на државата како што се судовите, другите државни органи и институции. Оваа законитост ќе биде запазена и почитувана ако поединечните акти се донесуваат во постапка пропишана со закон.

Правото на жалба, претставува уставна материја. Во рамките на начелата на законитоста, правото на жалба се подвлекува како важно начело. Претставува правен лек. Се гарантира со самиот Устав. Уставната одредба со која се уредува и се утврдува правото на жалба, како уставно право, негова одредба се разработува во конкретните, по правило, процесно правни прописи. Правото на жалба по правило претставува деволутивен правен лек. Тоа значи дека по повод поднесената жалба и по истата решава повисокиот орган, а не органот чија одлука се обжалува.

Од важните начела и значајни компоненти на начелото на законитоста на Република Македонија е и начелото на судската контрола на законитоста на актите на државните органи и на институциите што вршат јавни овластувања. Преку ваквото начело се обезбедува и една јасна гаранција дека граѓаните ги остваруваат правата и обврските согласно позитивното право. Преку судската контрола се обезбедува подведување на работата на државните органи и другите институции кои вршат јавни овластувања под Уставот и законите. Со други зборови, станува збор за подведување на нивната работа под позитивното право на Република Македонија. Ваквата контрола се врши во постапка предвидена со закон. Еден од начините и правните механизми за судската контрола е употреба на правните лекови и другите правни средства во постапката во која државните органи и другите овластени институции предвидени со закон донесуваат конкретни акти. Со правните акти се решаваат конкретни ситуации. Во уставно-правната наука со право се подвлекува дека преку судската контрола на законитоста на актите фактички се активира и доведува во прашање примената на правниот и политичкиот механизам на одговорноста за незаконито работење на органите и функционерите, определени со закон, кои во рамките на своите јавни овластувања донесуваат поединечни акти за конкретни прашања.<sup>13</sup>

## CONCLUSIONS

Human rights and freedoms in the Republic of Macedonia are an important component of the country's legal and political system. Human rights and freedoms are an important component in contemporary Constitutional systems. Historically analyzed, it is clear that a man, a citizen in one country, always strives to enjoy human rights and freedoms. In that sense, the human rights and freedoms and their guarantee, as well as the realization in practice for the particular state, represented a limitation of the state power. Especially in countries where there was absolute state power. For these reasons, it is rightly underlined in the constitutional and legal science that the citizen and all people in the struggle for the realization of human rights and freedoms represented and possessed the attributes of the so-called "political man".

---

<sup>13</sup> Светомир Шкарик, Споредбено и македонско уставно право, цитирано дело, стр. 337.

Legal instruments for protection of human rights are important. Today it is a notorious fact, and not only today, that legal protection should be provided for human rights and freedoms and their accomplishment in each country, and also for the Republic of Macedonia. This will mean ensuring an always appropriate legal mechanism that will enable and secure the realization of human rights. On the contrary, if the Constitution of the country regulates human rights and freedoms, and on the other hand, the specific legal means and legal mechanisms for their protection are not envisaged and sanctioned, then in such cases we also say that there is no guarantee of human rights. It can be freely said that we are in front of a desirable catalog but without their realization in practice.

The second position broadens the Constitution, that is, the provisions of Article 50 of the Constitution of the Republic of Macedonia. It is considered that the Constitution of the Republic of Macedonia in the chapter - guarantees of the basic freedoms and rights, from the normative part, provides constitutional court protection for all freedoms and rights. After that, the provisions of Article 50 of the Constitution of the Republic of Macedonia are interrupted, namely that every citizen can invoke the protection of the freedoms and rights determined by the Constitution before the courts and before the Constitutional Court of the Republic of Macedonia in a procedure based on the principles of priority and Urgency.

### **Bibliography**

- Omari, Luan: "State of Law" (Правна држава), Tirana, 2002.
- Omar, Luan i Anastasi, Aurela: "Constitutional Law" (Уставно право), Tirana, 2008.
- Traja, Kristaq: "Constitutional Justice" (Уставно судство), Tirana, 2000.
- Klimovski, Dr. Savo, "Politics and Institutions", Skopje 2000.
- Sokol S. "About Concept and Types of Assembly Government", Xbornik Pravnog Fakulte u Zagrebu, 1976/3.
- Sokol Smiljko, Smerdel Branko, "Organization of Power - Political Ideas, Constitutional Models, Reality", Zagreb, 1988
- Sokol. S. "The Constitutional Characteristics of the Contemporary French Political System", Political Thought, Zagreb, No.4 / 1971.
- Sruk, Josip "Constitutional Order of SFRJ", Zagreb, 1982.

Shkaric, Svetomir: "Macedonia on all continents (peace-democracy-geopolitics)", Skopje, 2000.

Shkaric, Svetomir: "Comparative and Macedonian Constitutional Law", Skopje, 2004.

Shkaric, Svetomir: "Constitutional Law", "Matica", Skopje, 2006.

Jovičić, Miodrag: "About the Statute: The Contemporary Administration", Belgrade, 1977.

Siljanovska-Davkova, Gordana and Vladimir Mitkov. "Local Self-Government", MAGOR, Skopje, 2004.

Maksuti Shpendim Doctoral Thesis, 2017